

guage legislation, the language issue of Ukraine is in the limelight on both national and international levels. Order No. 145 (2017) of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe calls for Ukraine to keep the current low threshold for the use of minority languages in case of the abolition of the existing language law. Examining the potential impacts of implementations of the language bills submitted by the representatives of the current authorities, the author formulates the following questions. What is really happening in the field of language rights in Ukraine? What has raised the concerns of prestigious organs of the European democracy? What is the essence of the European concerns? Could the expression of concern by neighboring states and international organizations really be considered as interference in the internal affairs of Ukraine? What could be the consequences of the proposed amendments?

By the description of the chronology and legal nature of the 2016 events and the language bill in comparison with the provisions of the Constitution, the author concludes that the proposed changes are radically transforming the system of language rights in the country. The language bills significantly narrow the rights of national and language minorities, which are contrary to Ukraine's international obligations. The author emphasizes that the planned changes are contrary to the constitutional guarantees for the use and protection of the languages of national minorities as well. The adoption of the changes requires an amendment of the Constitution, which prohibits the abolition and restriction of human rights. The author also notes that if language rights are amended according to the proposals, the reassessment of numerous multilateral and bilateral international conventions of Ukraine will be required. The study concluded that with a new Constitution and a changed system of international treaties, the new Ukraine will be substantially different from that of today, and it is not certain that the new state will be more democratic and more cooperative with international organizations.

The author finally draws the attention to the fact that the changes proposed in the field of language rights of minorities can fundamentally change the relationship towards national minorities that account for approximately 20% of the population of Ukraine.

Key words: legislation on languages, the rights of national and linguistic minorities.

УДК 341.1/8

В. Н. КУБАЛЬСЬКИЙ,
кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ПОНЯТТЯ «ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ» У СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

У статті досліджено зміст поняття «державний суверенітет», його міжнародно-правові властивості та особливості концепції державного суверенітету в міжнародному праві на сучасному етапі. Наведені міжнародно-правові акти, які містять юридичну оцінку подій 2014 року в Криму. Особливого значення проведене дослідження набуває у зв'язку з втратою Україною суверенітету над окремими частинами своєї території. Зроблено, зокрема, висновок про те, що в рамках міжнародного права доцільно розробити більш ефективні механізми для захисту державного суверенітету, враховуючи необхідність його захисту на сучасному етапі від інформаційних та економічних виявів міжнародного злочину «агресія», а також «гібридних» війн.

Ключові слова: державний суверенітет, територіальна цілісність, міжнародне право, принципи міжнародного права.

Кубальский В. Н. Особенности понятия «государственный суверенитет» в современном международном праве

В статье исследуется содержание понятия «государственный суверенитет», его международно-правовые свойства и особенности концепции государственного суверенитета в международном праве на современном этапе. Приведены международно-правовые акты, которые содержат юридическую оценку событий 2014 года в Крыму. Особое значение проведенное исследование приобретает в связи с утратой Украиной суверенитета над отдельными частями территории Украины. Сделан, в частности, вывод о том, что в рамках международного права целесообразно разработать более эффективные механизмы для защиты государственного суверенитета, учитывая необходимость его защиты на современном этапе от информационных, а также экономических проявлений международного преступления «агрессия» и «гибридных» войн.

Ключевые слова: *государственный суверенитет, территориальная целостность, международное право, принципы международного права.*

Kubalskiy V. N. Features of concept «state sovereignty» in modern international law

In the article is studied of concept «state sovereignty», his international law properties and features of conception of state sovereignty in an international law on the modern stage. The special value undertaken a study acquires in connection with a loss Ukraine of sovereignty above separate parts of territory of Ukraine. Given the international legal acts, which contain legal assessment of the events of 2014 in Crimea. Drawn conclusion in particular that within the framework of international law, it is expedient to work out more effective mechanisms for defence of state sovereignty, taking into account the necessity of his securing for modern the stage from the informative and economic displays of international crime «aggression» and also «hybrid» wars.

Key words: *state sovereignty, territorial integrity, international law, principles of international law.*

Тлумачення державного суверенітету в міжнародно-правовому сенсі різняться певною мірою від його розуміння в загальній теорії держави і права та в конституційно-правовій науці, хоча й має у своїй основі спільні підходи. Відомий учений-міжнародник В. Е. Грабар називав «питання про поняття держави, її державності і незалежності загальним і водночас основним та найважливішим питанням міжнародного права, без розгляду якого неможливо скласти правильне уявлення і про окремі його інститути»¹.

Дослідженню особливостей поняття державного суверенітету в міжнародному праві присвятили свої наукові праці такі радянські, а також російські вчені, як Е. Р. Алієв, К. А. Бекашев, Д. В. Галушко, М. В. Кожем'якін, В. М. Корецький, І. І. Лукашук, Р. В. Мамедов, О. О. Мойсєєв, Л. А. Моджорян, М. О. Ушаков, серед українських – М. В. Барандій, В. А. Василенко, Н. В. Гринок, В. Н. Денисов, В. М. Шаповал, Ю. С. Шемшученко та ін. На монографічному рівні міжнародно-правові аспекти державного суверенітету досліджені радянськими (М. О. Ушаков) та російськими вченими-міжнародниками (О. О. Мойсєєв). Проблема державного суверенітету у вітчизняній міжнародно-правовій науці досліджувалась недостатньо. Лише у 2010 році в Україні О. М. Сіваш була захищена дисертація з міжнародного права «Розвиток українськими і російськими юристами-міжнародниками вчення про державний суверенітет (XVIII – початок XX ст.)».

Метою даної статті є дослідження міжнародно-правових властивостей державного суверенітету та особливостей концепції державного суверенітету у міжнародному праві в сучасних умовах.

У міжнародному праві немає формального юридично закріпленого поняття державного суверенітету. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року проголосила державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах.

У вітчизняній Юридичній енциклопедії зазначено, що, якщо в національному праві термін «суверенітет» пов'язується насамперед з процесом і результатами владарювання, здійснюваного державними органами і посадовими особами, то в міжнародному праві він уживається у зв'язку з правосуб'єктністю держави. Сучасне міжнародне право є проявом міждержавних відносин, здійснюваних на основі суверенітету².

Досліджуючи міжнародно-правові властивості державного суверенітету, доцільно навести твердження О. О. Мойсєєва, який писав, що «сучасний міжнародно-правовий смисл суверенітету відображає існування на міжнародній арені незалежних і юридично рівних первинних суб'єктів міжнародного права»³. Подібну точку зору висловив і Р. В. Мамедов⁴.

Суверенітет виступає висхідним елементом побудови усїєї міжнародно-правової системи, сучасне міжнародне право зумовлене існуванням суверенітету держав і слугує гарантом державного суверенітету, не підкоряє і не скасовує його⁵. Суверенітет за своєю сутністю виступає як основна якість держави в міжнародному праві⁶. Як уточнює щодо цього Р. Б. Хорольський, «суверенітет держав є однією із засадничих умов існування сучасного міжнародного права як різновиду світового порядку, оскільки міжнародне право розвивалося одночасно з концепцією політичної суверенності»⁷. Принцип суверенітету в міжнародно-правовому розумінні від свого концептуального оформлення і до цього часу є необхідною юридичною і політичною основою для ефективного міждержавного спілкування⁸.

Принцип державного суверенітету вже кілька століть є наріжним каменем світопорядку та міжнародного права, піддається в наші дні глибокій ерозії, нерідко стає каменем спотикання, через що ллється кров, сіються смерть і руйнування, завдається горе мільйонам людей⁹. У зв'язку з цим, суверенітет в радянській юридичній літературі визнавався найбільш політичним з-поміж усіх юридичних принципів»¹⁰.

Для держави суверенітет – як життя для людини¹¹. Але, як стверджує Е. Л. Кузьмін, «суверенітет не абсолют. Навіть сильна держава обмежена самим фактом існування іншої більш сильної держави, а також загальним порядком, існуючим на міжнародній арені»¹². У зв'язку з цим С. В. Смирнов у своєму дослідженні констатував, що суверенітет сучасної держави в міжнародних відносинах є реально існуюча незалежність держави, межі якої обмежені загальноновизнаними нормами міжнародного права¹³. З іншого боку, як писав Г. Елінек у своїй праці «Загальне вчення про державу», «суверенітет є властивість, і притому така, яка не може бути ані збільшена, ані зменшена»¹⁴.

В. А. Василенко стверджує, що «міжнародне право не обмежує державний суверенітет, а є найбільш доступною мірою узгодження і координації суверенних воль держав, що випливають з суверенітету»¹⁵.

Є очевидним, що державний суверенітет характеризують зовнішній та внутрішній аспект. З плином часу та під впливом міжнародного права у розвитку концепції суверенітету поступово став змішуватися вектор із внутрішніх на зовнішні аспекти¹⁶. Як пише С. В. Черниченко, «державний суверенітет набув переважно міжнародно-правового «відтінку»¹⁷. Радянський дослідник І. Д. Левін свого часу підкреслював, що «міжнародне право і суверенітет не лише сумісні, а й являють собою логічно необхідну кореляцію, передбачають одне одного»¹⁸.

У радянському словнику міжнародного права суверенітет держави розуміється як «повнота законодавчої, виконавчої та судової влади держави на її території, яка виключає усіяку іноземну владу на її території, а також як непідпорядкування держави владі іноземних держав у сфері міжнародного спілкування, крім випадків явно вираженої і добровільної згоди (як правило, на основі взаємності)»¹⁹.

У дисертаційному дослідженні з міжнародного права, спеціально присвяченого державному суверенітету, останній визначається так: це невідчужувана юридична якість незалежної держави, яка символізує його політико-правову самостійність, вищу відповідальність і цінність як первинного суб'єкта міжнародного права; необхідний для виняткового верховенства державної влади і передбачає непідпорядкування владі іншої держави; виникає або зникає через добровільну зміну статусу незалежної держави як цілісного соціального організму; зумовлений правовою рівністю незалежних держав і лежить в основі сучасного міжнародного права²⁰.

Аналіз юридичної літератури з проблем державного суверенітету засвідчив, що досліджуване питання традиційно розглядається у прив'язці до принципів міжнародного права, які випливають з ідеї суверенітету: принцип суверенної рівності держав, невтручання у внутрішні справи держав, незастосування сили чи погрози силою у міжнародних відносинах, мирного вирішення міжнародних спорів, територіальної цілісності держави, непорушності кордонів тощо.

Існує певна термінологічна невизначеність щодо назви принципу в міжнародному праві: одні вчені називають його принципом суверенітету, інші – принципом поваги державного суверенітету. Так, відомий вітчизняний учений В. Н. Денисов зазначає, що принцип суверенітету, який інкорпорований зі звичаєвого міжнародного права, є принципом Статуту ООН і водночас основним принципом міжнародного права²¹. К. А. Бекашев називає його принципом поваги державного суверенітету та визначає його як основоположний та основний принцип сучасного міжнародного права²².

Отже, принцип поваги державного суверенітету є центральним принципом усієї міжнародно-правової системи. Державний суверенітет робить держави – первинних суб'єктів міжнародного права – юридично рівними. Повага державного суверенітету є обов'язком усіх суб'єктів міжнародного права²³.

Держави повинні поважати суверенітет інших учасників міжнародних відносин, тобто не посягати на їхнє право в межах власної території здійснювати законодавчу, виконавчу, адміністративну і судову владу без будь-якого втручання з боку інших держав, а також самостійно здійснювати свою зовнішню політику²⁴.

У контексті дотримання принципу поваги державного суверенітету суб'єкти міжнародного права зобов'язані утримуватися від прямого втручання, підривної діяльності та всіх форм непрямого втручання у внутрішні або зовнішні справи будь-якої держави. Ця нормативна заборона конкретизована в низці міжнародно-правових актів ООН – Декларації щодо неприпустимості втручання у внутрішні справи держав, захисту їх незалежності та суверенітету 1965 р., Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН 1970 р., Декларації про недопущення інтервенції та втручання у внутрішні справи держав 1981 р., Декларації про посилення ефективності принципу відмови від погрози силою або її застосування в міжнародних відносинах 1987 р. та деяких інших.

Систематизуючи міжнародно-правову концепцію державного суверенітету, виділяють основні її складові: по-перше, суверенна держава – це суб'єкт міжнародного права; по-друге, вона не перебуває під контролем жодної іншої держави; по-третє, вона фактично довела свою здатність існувати як суб'єкт міжнародних відносин²⁵.

А. Касезе у своїй відомій праці «Міжнародне право»²⁶ називає суверенітет всеохоплюючою категорією і включає до його складу наступні повноваження і права: 1) право поширювати свою владу на усіх осіб, які перебувають на території держави. Це право, на думку вченого, є «квінтесенцією суверенітету»; 2) право вільно використовувати та контролювати територію, яка перебуває під юрисдикцією цієї держави, і здійснювати будь-які необхідні дії, необхідні для населення, яке проживає на її території; 3) право, яке гарантує, що жодна держава не стане посягати на територію іншої держави; 4) право на імунітет від юрисдикції іноземних судів від дій, здійснюваних у рамках суверенітету іншої держави, і на виключення дії заходів, спрямованих на використання публічної власності чи активів, у рамках виконання цією державою публічних функцій; 5) право на імунітет для представників держави, які діють у рамках своєї правоздатності; 6) право на повагу до життя та майна осіб, які представляють державу за її межами.

Отже, під зовнішньою стороною суверенітету розуміється незалежність від інших суб'єктів міжнародного права. Внутрішній аспект означає територіальне верховенство, тобто право держави здійснювати свою владу в межах своєї території²⁷.

Суверенна рівність – поняття, похідне від поняття «суверенітет». Принцип суверенної рівності передбачає, що:

- а) держави юридично рівні;
- б) кожна держава користується правами, притаманними повному суверенітету;

в) кожна держава зобов'язана поважати правосуб'єктність інших держав;
г) територіальна цілісність і політична незалежність держав недоторканні;
д) кожна держава має право вільно обирати і розвивати свої політичні, соціальні, економічні та культурні системи, кожна держава зобов'язана виконувати повністю та добросовісно свої міжнародні зобов'язання та жити у мирі з іншими державами²⁸.

Суверенна рівність держав є невід'ємною складовою їхньої міжнародної правосуб'єктності, походить з визнання суверенітету найбільш важливою рисою, притаманною всім державам²⁹. Авторитетний дослідник Г. Кельзен зазначав, що історично принцип суверенної рівності формувався на основі двох взаємозв'язаних правових засад – поваги суверенітету всіх держав та їхньої рівноправності у міжнародних відносинах³⁰. Радянська доктрина міжнародного права перейняла позицію Г. Кельзена в питанні формування принципу суверенної рівності держав³¹.

Виходячи з того, що територія – один з найважливіших компонентів державного суверенітету, поняття «суверенітет» використовується переважно у поєднанні з поняттям «територіальна цілісність» у багатьох міжнародно-правових документах. М. Шоу підкреслює, що концепція територіального суверенітету безпосередньо пов'язана з владою, яку здійснює держава на своїй території. У міжнародному праві територія і суверенітет є нерозривно пов'язаними, оскільки територія – це географічний простір, стосовно якого суверенітет або суверенні права можуть бути реалізовані³². Територіальний суверенітет є юридичною сентенцією, що позначає явище територіальності, правовий прояв якої дав поштовх до формування принципу територіальної цілісності³³. Так, зокрема, відповідно до рішення Міжнародного суду ООН у справі Corfu Channel 1949 р. незастосування сили включає також заборону порушення територіального суверенітету держави, що є, за визначенням Суду, «суттєвою засадою міжнародних відносин»³⁴.

Важливо зазначити, що принцип територіальної цілісності по суті виступає найважливішим засобом забезпечення державного суверенітету, оскільки саме територія – обов'язкова ознака будь-якої держави, сфера дії її суверенітету³⁵. У частині четвертій ст. 2 Статуту ООН зазначається: «Держави-члени повинні утримуватися у своїх міжнародних відносинах від погрози силою або використання сили проти територіальної цілісності або політичної незалежності будь-якої держави ...»³⁶. У даному випадку є всі підстави констатувати збіжність змісту понять «політична незалежність» та «державний суверенітет».

Сутність принципу територіальної цілісності полягає у визнанні права держав на територіальну цілісність як найважливішого права, властивого суверенітету, що означає реалізацію державою всіх прав у їхній повноті і винятковим чином у просторі, визначеному державними кордонами³⁷. З цього приводу Л. Оппенгейм зазначав, що заборона втручання у справи, які належать до внутрішньої компетенції держави, є безпосереднім наслідком права кожної держави на суверенітет, територіальну цілісність та політичну незалежність³⁸.

У Декларації ООН про принципи міжнародного права 1970 р. передбачено обов'язки держав щодо територіальної цілісності, зокрема, утримуватися у

своїх міжнародних відносинах від погрози силою або її застосування проти територіальної цілісності або політичної незалежності будь-якої держави; утримуватися від зазначених дій як засобу врегулювання міжнародних проблем; утримуватися у своїх міжнародних відносинах від військової, політичної, економічної чи будь-якої іншої форми тиску, спрямованого проти політичної незалежності або територіальної цілісності будь-якої держави; не робити спроб, спрямованих на часткове або повне руйнування національної єдності і територіальної цілісності держави чи їхньої політичної незалежності, як несумісних з метою і принципами Статуту. У зазначеній вище Декларації стосовно принципу рівноправності та самовизначення народів міститься застереження: «Ніщо [в наведених вище пунктах] не повинно тлумачитися як таке, що санкціонує або заохочує будь-які дії, які вели б до розчленування або до часткового чи повного руйнування територіальної цілісності або політичної єдності суверенних і незалежних держав ...»³⁹.

Найтяжчим злочином проти державного суверенітету в міжнародному кримінальному праві є злочин агресії. У Резолюції Генеральної Асамблеї (далі – ГА) ООН № 3314 (XXIX) «Про визначення агресії» (1974 р.) визначено, що агресією є застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної цілісності або політичної незалежності іншої держави, або будь-яким іншим чином, несумісним зі Статутом ООН (ст. 1)⁴⁰. Заключний акт Наради з безпеки і співробітництва у Європі (1975 р.) передбачав, що «держави-учасниці будуть поважати суверенну рівність і своєрідність одна від одної, а також усі права, властиві їхньому суверенітету й охоплені ним, зокрема, право кожної держави на юридичну рівність, територіальну цілісність, свободу і політичну незалежність» (ст. 2)⁴¹.

Статтею 39 Статуту ООН на Раду Безпеки (далі – РБ) покладено прероґативу визначати існування будь-якої загрози миру, порушення миру чи акту агресії. У контексті подій на Кримському півострові перепонуою для визнання акту агресії з боку Росії РБ ООН є передбачене Статутом право вето її постійних членів при ухваленні резолюцій.

Як зазначає професор О. В. Задорожній, військова агресія Росії проти України та дії, що її супроводжують, містять ознаки системних порушень російською стороною основних обов'язків держав щодо принципу суверенної рівності, визначених міжнародно-правовими актами у цій сфері:

1) обов'язок поважати правосуб'єктність інших держав, їхню територіальну цілісність і політичну незалежність. Військова агресія РФ проти України, окупація та анексія Кримського півострова спрямовані не лише проти правосуб'єктності та політичної незалежності, територіальної цілісності нашої держави, а на їхнє знищення та розпад України як держави;

2) обов'язок жити у мирі з іншими державами, який РФ грубо порушує, неправомірно застосовуючи силу України;

3) обов'язок не перешкоджати державі й не застосовувати засобів тиску на неї при реалізації державою прав, властивих суверенітету, зокрема, права вільно обирати і розвивати свої політичні, соціальні, економічні та культурні системи, ухвалювати свої закони та адміністративні правила⁴².

Росія, вчиняючи військову агресію, анексію Кримського півострова та цілий ряд інших дій, зокрема, у рамках «торговельної війни», «газової війни», протидії європейській та євроатлантичній інтеграції України, вимогах щодо внутрішнього устрою країни тощо грубо порушує передбачені принципом суверенної рівності обов'язки поважати ці права, правосуб'єктність інших держав, їхню територіальну цілісність і політичну незалежність, не застосовувати силу, не вчиняти жодного тиску при реалізації ними прав, притаманних повному суверенітету.

Окупація та анексія Кримського півострова, окупація частини Донецької та Луганської областей передусім порушують право України на суверенітет, політичну незалежність, територіальну недоторканність, національну єдність і безпеку, право вільно здійснювати свої внутрішні функції, невід'ємний суверенітет над своїми природними ресурсами відповідно до волі її народу без зовнішнього втручання, підривної діяльності, примусу або погрози в будь-якій формі⁴³.

Як зазначається у науковій записці вчених Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, «...Російська Федерація проігнорувала Будапештський меморандум і норми міжнародного права, зруйнувала світовий порядок, поставши в ролі держави-агресора, що підтримує сепаратизм і тероризм, не дотримується принципів суверенітету незалежних держав та непопорушності встановлених і визнаних кордонів»⁴⁴. Парламентська Асамблея ОБСЄ у своїй резолюції від 1 липня 2014 р. під назвою «Очевидне, грубе та не виправлене порушення Гельсінських принципів Російською Федерацією» засудила грубе порушення Росією суверенітету і територіальної цілісності України. 9 квітня 2014 р. Парламентська Асамблея Ради Європи ухвалила резолюцію № 1988 «Розвиток останніх подій в Україні: загроза функціонуванню демократичних інститутів», у якій підтвердила свою «підтримку незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України». 27 березня 2014 р. ГА ООН ухвалила резолюцію № 68/262 «Територіальна цілісність України», в якій, хоча і відсутня юридична оцінка дій Росії, однак, підтверджено визнання суверенітету, політичної незалежності, єдності та територіальної цілісності України в її міжнародно визнаних кордонах. У жовтні 2016 р. Третій комітет ГА ООН схвалив резолюцію під назвою «Ситуація з правами людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополь (Україна)», в якій засуджується окупація Криму та підтверджується невизнання його анексії.

Отже, поняття державного суверенітету в міжнародному праві ґрунтується на принципах міжнародного права, передусім таких, як незастосування сили та погрози силою у міжнародних відносинах, суверенної рівності держав, невтручання у внутрішні справи держав, непопорушності кордонів та територіальної цілісності держав. На внутрішньодержавному рівні слід вести мову про суверенітет як властивість держави, а на міжнародному рівні про принцип поваги державного суверенітету. Державний суверенітет залишається базисом міжнародно-правової системи. У рамках міжнародного права доцільно розробити більш ефективні механізми для захисту державного суверенітету, враховуючи необхідність його захисту на сучасних етапі від інформаційних та економічних виявів міжнародного злочину «агресія», а також «гібридних» війн.

1. *Грaбapь В. Э.* Римское право в истории международно-правовых учений. Элементы международного права в трудах легистов XII-XIV веков. Юрьев : Тип. К. Маттиссена, 1901. – I-VII. С. 5; 2. *Шаповал В. М.* Суверенитет державний // Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. – Т. 5: П-С. – 2003. С. 684-685; 3. *Моисеев А. А.* Соотношение суверенитета и надгосударственности в современном международном праве (в контексте глобализации) : автореф. дисс. ... д.ю.н.: 12.00.10; Москва, 2007. С. 13; 4. *Мамедов Р. В.* Государственный суверенитет в доктринах международного права // Правовая инициатива. – 2013. – № 7 С. 8; 5. *Моисеев А. А.* Суверенитет государства в современном мире: международно-правовые аспекты. Москва : Научная книга, 2006. С. 26; 6. *Моисеев А. А.* Государственный суверенитет в доктринах международного права. С. 13; 7. *Хорольский Р. Б.* Правові засоби вирішення міжнародних спорів у рамках Європейського Союзу : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Харків, 2001. С. 18; 8. *Мамедов Р. В.* Указ. соч. С. 8; 9. *Кузьмин Э. Л.* Международное право на распутье // Международная жизнь. – 2007. – № 7-8. С. 134; 10. *Левин И. Д.* Суверенитет. Санкт-Петербург : Юридический центр Пресс, 2003. С. 11; 11. *Мамедов Р. В.* Государственный суверенитет как объект международно-правового регулирования // Экономика и право. XXI век. – 2013. – № 2. С. 209; 12. *Кузьмин Э. Л.* Мировое государство: иллюзии или реальность? Критика буржуазных концепций суверенитета. Москва : Международные отношения, 1969. С. 53; 13. *Смирнов С. В.* Суверенитет современного государства в условиях глобализации: вопросы теории и практики : автореф. дисс. ... к.ю.н.: 12.00.01. Казань, 2011. С. 11; 14. *Эллинек Г.* Общее учение о государстве. Санкт-Петербург : Юридический центр Пресс, 2004. С. 247; 15. *Василенко В. А.* Государственный суверенитет и международный договор // Советский ежегодник международного права. Москва: Наука, 1973. С. 60–79; 16. *Кожевников К. К.* Демократия и международное право: иллюзия или реальность? Москва : Юрист, 2014. С. 76; 17. *Черниченко С. В.* Делим ли государственный суверенитет? // Евразийский юридический журнал. – 2010. – № 12 (31). С. 27; 18. *Левин И. Д.* Суверенитет. Санкт-Петербург : Юридический центр Пресс, 2003. С. 117; 19. *Словарь международного права.* Москва : Международные отношения, 1986. С. 388-389; 20. *Моисеев А. А.* Соотношение суверенитета и надгосударственности в современном международном праве (в контексте глобализации). С. 8; 21. *Денисов В. Н.* Принципы міжнародного права // Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. – Т. 5: П-С. – 2003. С. 127; 22. *Бекяшев К. А.* Принцип уважения государственного суверенитета – основополагающий принцип общего международного права // Lex Russica. – 2008. – № 4. С. 913–928; 23. *Бекяшев К. А.* Указ. соч. С. 927; 24. *Мамедов Р. В.* Государственный суверенитет как объект международно-правового регулирования // Экономика и право. XXI век. – 2013. – № 2. С. 202; 25. *Барциц И. Н.* Правовое пространство России. Вопросы конституционной теории и практики. Москва, 2000. 496 с.; 26. *Cassese A.* International law. Oxford University Press, 2005. P. 49-52; 27. *Валяровский Ф. И.* Суверенитет в конституционном строе Российской Федерации : дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Москва, 2003. 153 с.; 28. *Декларация о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом ООН (24 октября 1970 г.).* [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_569 29. *Ansorg A.* The Operation of the Concept of Sovereign Equality of States in International law // Middlesex University. – 2012. 366 p.; 30. *Kelsey H.* Peace through law. Union, New Jersey, 2000. 135 p.; 31. *Курц* международного права в 7 томах. Т. 2. Москва : Наука, 1989. С. 45; 32. *Shaw M. N.* Territory in International Law // Netherlands Yearbook of International Law. – 1982. – Vol. 13. P. 61-91; 33. *Алякин Р.* Сила права vs. право силы: територіальна цілісність держав у сучасному

світі // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2014. – № 4. С. 96-99; **34.** Денисов В. Н. Принципи міжнародного права // Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т. 5: П-С. – 2003. С. 117; **35.** Задорожній О. В. Становлення та нормативний зміст принципу територіальної цілісності держав як основного принципу міжнародного права // Університетські наукові записки. – 2015. – № 1 (53). С. 231-246; **36.** Статут ООН від 26 червня 1945 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_010 **37.** Остроухов Н. В. Территориальная целостность государств в современном международном праве и её обеспечение в Российской Федерации и на постсоветском пространстве : автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.10. Москва, 2010. 61 с.; **38.** *Oppenheim's International Law: Vol. I, Peace (in 2 parts)* / edited by Robert Jennings, Arthur Watts. – 9th ed. – Longman, 1992., 1572 p.; **39.** Декларация о принципах международного права 1970 г.; **40.** *Определение агрессии* (утверждено резолюцией 3314 (XXIX) Генеральной Ассамблеи от 14 декабря 1974 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/aggression.shtml **41.** *Conference on Security and Cooperation in Europe Final Act 1975*. Helsinki, 1975. 62 p.; **42.** Задорожній О. В. Міжнародне право у відносинах України та Російської Федерації : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00. Київ, 2015. С. 356-357; **43.** Задорожній О. В. Міжнародне право у відносинах України та Російської Федерації. С. 362; **44.** *Політико-правові механізми запобігання сепаратизму в демократичному суспільстві*: Наукова записка / Кресіна І. О. (керівник авт. кол.), Шемшученко Ю. С., Горбатенко В. П., Коваленко А. А., Кресін О. В. та ін. Київ : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2014. С. 66.

Kubalskiy V. N. Features of concept «state sovereignty» in modern international law

In the article is studied of concept «state sovereignty», his international legal properties and features of conception of state sovereignty in an international law on the modern stage. The special value undertaken a study acquires in connection with a loss Ukraine of sovereignty above separate parts of territory of Ukraine. Given the international legal acts, which contain legal opinion of the events of 2014 in Crimea.

The legal envisaged concept of state sovereignty is absent in an international law formally. The analysis of doctrine approaches of lawyers-specialists in international law is conducted to the concept «state sovereignty». The analysis of legal literature witnessed, that a concept «state sovereignty» in an international law is characterized by next signs: political and legal independence, value as primary international legal subject; needed for exceptional supremacy of state power and envisages insubordination of power of other state; conditioned by legal equality of the independent states and is in basis of modern international law.

State sovereignty is characterized international legal and internal aspects. Under the external aspect of sovereignty is understood independent of other subjects of international law. The internal aspect of territorial supremacy means the right of the state exercise its authority within its territory

Sovereign equality is a concept, what derivant from a concept «sovereignty». A concept «sovereignty» is used mainly in combination with a concept «territorial integrity» in many international legal acts. Principle of territorial integrity essentially comes forward as a major backer-up of state sovereignty, as exactly territory is an obligatory sign of any state, sphere of action of her sovereignty.

The concept of state sovereignty in international law is based on the principles of international law, primarily the non-use of force and threat of force in international relations, the sovereign equality of states, non-interference in the internal affairs of states, inviolability of borders and territorial integrity of states. At the national level, appropriate to speak of sover-

eignty as a property of the state, and at the international level, the principle of respect for state sovereignty.

Thus, state sovereignty remains the base of the international legal system. The most serious crime against state sovereignty in an international criminal law is a crime of aggression. Drawn conclusion in particular that within the framework of international law, it is expedient to work out more effective mechanisms for defence of state sovereignty, taking into account the necessity of his securing for modern the stage from the informative and economic displays of international crime «aggression» and also «hybrid» wars.

Key words: *state sovereignty, territorial integrity, international law, principles of international law.*

УДК 341.09

К. О. САВЧУК,
кандидат юридичних наук

ЭЛЕМЕНТЫ ПРИНЦИПУ ТЕРРИТОРИАЛЬНОЙ ЦЕЛІСНОСТІ ДЕРЖАВИ У ПРАЦЯХ ДЕЯКИХ ПРЕДСТАВНИКІВ ВІТЧИЗНЯНОЇ НАУКИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.

У статті досліджуються погляди деяких вітчизняних юристів-міжнародників ХІХ – початку ХХ ст. на міжнародно-правові проблеми території. Показано, що в працях таких вітчизняних юристів-міжнародників, як А. Стоянов, В. Даневський, В. Уляницький висловлювалися прогресивні для свого часу міркування щодо неподільності і невідчужуваності території держави та необхідності обов'язкового проведення плебісциту при переході частини території однієї держави до іншої.

Ключові слова: *історія науки міжнародного права, територія держави, принцип територіальної цілісності держави, неподільність і невідчужуваність території держави, А. Стоянов, В. Даневський, В. Уляницький.*

Савчук К. А. Элементы принципа территориальной целостности государств в работах некоторых представителей отечественной науки международного права ХІХ – начала ХХ в.

В статье исследуются взгляды некоторых отечественных юристов-международников ХІХ – начала ХХ в. на международно-правовые проблемы территории. Показано, что в работах таких отечественных юристов-международников, как А. Стоянов, В. Даневский, В. Уляницкий высказывались прогрессивные для своего времени соображения относительно неделимости и неотчуждаемости территории государства и необходимости обязательного проведения плебисцита при переходе части территории одного государства к другому.

Ключевые слова: *история науки международного права, территория государства, принцип территориальной целостности государства, неделимость и неотчуждаемость территории государства, А. Стоянов. В. Даневский, В. Уляницкий.*

Savchuk K. O. The elements of the principle of territorial integrity of States in the works of some representatives of the domestic science of international law ХІХ – early ХХ centuries.

This article is devoted to analysis of the teachings of some domestic international lawyers of the ХІХ – early ХХ centuries on the legal problems of the territory. It is shown, that in the